

NVD
Rit

Viðmerkingar til

*“Frágreiðing og tilmæli í samband við
stovnsetan av granskarapark”*

Hans Pauli Joensen

SERITGERÐ
Thesis

TØKNIFRÁGREIÐING
Technical Report

UNDIRVÍSINGARTILFAR
Teaching Material

UPPRIT
Notes

NVDRit 2005:21

Heiti / Title **Viðmerkingar til
"Frágreiðing og tilmæli í samband við
stovnsetan av granskarapark"**

Høvundar / Authors **Hans Pauli Joensen**

Ritslag / Report Type *Upprit/Notes*

NVDRit 2005:21

© Náttúruvísindadeildin og høvundurin

ISSN 1601-9741

Útgevvari / Publisher **Náttúruvísindadeildin, Fróðskaparsetur Føroya**

Bústaður / Address **Nóatún 3, FO 100 Tórshavn, Føroyar (Faroe Islands)**

Postrúm / P.O. box **2109, FO 165 Argir, Føroyar (Faroe Islands)**

• • • • • **+298 352550 • +298 352551 • nvd@setur.fo**

Náttúruvísindadeildin hevur í skrivi frá Vinnumálaráðnum 25. mai 2005 fingið “Frágreiðing og tilmæli í samband við stovnsetan av granskarapark” til viðmerkingar (seinni nevnd “frágreiðingin”). Náttúruvísindadeildin luttók eisini á kunningarfundinum 13. juni 2005, ið Vinnumálaráðið bjóðaði til.

Hetta uppritið við viðmerkingum til Vinnumálaráðið er skipað við einum samandrætti og síðan við ávísingum undirtættum. Uppritið hevur verið viðgjørt av starvsfólkunum á Náttúruvísindadeildini.

Samandrættur

Hølisumstøðurnar hjá verandi granskingarstovnum eru trongar, og tí er áhugavert og positivt, at politiskur vilji er til at byggja nýggj høli til at hýsa granskingarvirksemi. Tað er sera positivt, at vinnumálaráðharrin vísir politiskan vilja til at seta pening av til granskingarøkini lívtøkni og biokunning.

Fakøkini eru áhugaverd sæð úr einum granskingarhorni, og tey eru eisini áhugaverd í vinnuligum høpi. Men tað er ein trupulleiki, at vit í Føroyum standa nærur á berum á fakøkjunum, bæði granskingarlaga og vinnuliga. Frágreiðingin leggur upp til “Bricks before brains” í staðin fyri “Brains before bricks”. Raðfestingin átti at verið tann øvugta av hesum. Aðalmálið við ætlanini er at fáa økt um BTÚ, men við raðfestingini í frágreiðingini er torført at náa málinum.

Viðvíkjandi manna ílegugransking er mett, at umstøður uttanlands gera tað neyðugt at skunda tann parting av virkseminum ígjøgnum við stovnssetingini av Granskaraparkini. Politiski myndugleikin tykist samdur í hesum. Tað er móguliga rætt sæð úr handilsligum sjónarhorni, men ikki við atliti at menning av føroyskum vísindaumhvørvi, soleiðis at tað verður kappingarført í altjóða vísindaheiminum.

Viðvíkjandi øðrum tættum enn manna ílegugransking eigur enn eina ferð at verið umhugsað at menna teir í verandi vísindaumhvørvinum í landinum. Íløguviljin til bygging av hølum kann saktans koma hesum til góða.

Saknur er á miðvísari ætlan um førleikamenning og rekruttering til raðfestu fakøkini. Slík ætlan eigur at verða gjørd til tess at tryggja, at ætlanin við Granskaraparkini verður burðardygg í longdini. Førleikamenningin eigur at fara fram m.a. í tilknýti til Náttúruvísindadeildina á Fróðskaparsetrinum og í eini miðvísari menning av henni.

Frágreiðingin mælir til at seta triggjar professorar til at “kick-starta” Granskaraparkina. Men ilt er at síggja hvønn álvara frágreiðingin leggur í hetta, m.a. tí fíggingin av professorastørvunum og teirra virksemi ikki er tikin við í fíggingarætlanina fyri Granskaraparkina. Tað er eisini undrunarvert, at frágreiðingin mælir til, at professorarnir skulu verða settir á Fróðskaparsetrinum, men at teir ikki skulu taka lut í virksemi, sum er á Fróðskaparsetrinum, og harvið menna vísindaliga undirstøðukervi í Føroyum fyri Granskaraparkini.

Frágreiðingin mælir til, at Granskaraparkin verður skipað sum partafelag eins og Vágatunnulin. Ein annar móguleiki kundi verið at skipa virksemið hjá Granskaraparkini í einum granskingardepli í universitetshøpi. Tað framgongur ikki av frágreiðingini, um tílíkur móguleiki hevur verið umhugsaður ella hví hann móguliga er vrakaður.

Frágreiðingin leggur dent á markamót millum Granskaraparkina og aðrar vísindastovnar, men hetta er framført út frá staðseting heldur enn út frá einum fakligum sjónarhorni. Frágreiðingin mælir til at byggja Granskaraparkina á Debesartrøð. Um veruligur framburður skuldi verði í føroyska vísindaumhvørvinum átti Debesartrøð ikki at verið nóg rúmsátt. Td eru parkeringsviðurskiftini longu sum er tronglig. Tað hevði verið vert at lagt eina ætlan fyri at savna allar vísindastovnar í einum campus á einum nýggjum stað við góðum útbyggingarmøguleikum.

Frágreiðingin er vónandi ætlað sum eitt fyrsta stig. Næsta stig eigur at vera at seta fólk saman úr m.a. føroyska vísindaumhvørvinum til tess at gera nærri fakligar útgreiningar av ætlanunum.

Visjónin

Kommersialisering av úrslitum innan biotøkni og biokunning er sett sum aðalmál hjá Granskaraparkini. Granskaraparkin skal stuðla vinnuligari menning, nýhugsan og nýskapan, og skapa synergi millum granskingarstovnar, vinnulív og íverksetarar. Hon skal draga til sín “know-how” fyrítøkur og kapital. Hon skal fáa samstarv í lag við alheims granskingarumhvørvi og bjóða fram vælment netverk kring parkina. Hon skal skapa góðar umstøður til menning av nýggjum burðardyggum fyrítøkum. Og Granskaraparkin skal vera markamót millum hægri nám, granskingarumhvørvi, vinnu og íverksetarar.

Flestu av setningunum kunnu fólk vera samd um sum partar av visjónunum um eina Granskarapark. Fyri Náttúruvísindadeildina er sera viðkomandi at hava eitt skilagott markamót til eina komandi Granskarapark, og til tess er tørvur á einum nærri samskipti um, á hvønn hátt viðurskiftini eiga at verða skipað.

Fakøki og skotbrá

Fakøkini tykjast ásett sbt. politiskum málsetningi. Landstýrið er farið undir at gera eina samfelagsstrategi, sum hevur til endamáls at gera Føroyar til eina av heimsins fremstu tjóðum í 2015. Lívtøkni skal verða ein av hornasteinunum í førleikamenningini og Granskaraparkin er ætlað at verða eitt aktiv í hesum samanhangi. Biokunning er nevnt sum fakøki í Granskaraparkini aftrat lívtøkni, men tað kemur ikki rættiliga fram í frágreiðingini, hvat her er hugsað um, og tað dettur meir ella minni burtur ímillum í frágreiðingini. Í uppskotinum til heiti (s. 15) er markerað, at talan er um granskarapark fyri lívtøkni. Tað tykist inkonsistent.

Kunningartøkni verður nevnt sum øki, ið eigur at mennast í Føroyum (s. 7), men hetta er ikki tikið við sum innsatsøki í granskaraparkini (bert sum undirstøðukervi, s. 17). Kunningartøkni hevur annars verið framført bæði frá politiskari og privatari síðu sum eitt øki, ið eigur at raðfestast ovarliga, og tað er tí undrunarvert, at tað ikki er við í einum so stórum átaki sum hesum. Tað ber t.d. til at hugsa sær eina fakliga synergi millum kunningartøkni og biokunning.

Skotbráðið upp á 10 ár má tó sigast at vera stutt til, at Føroyar skulu náa at koma í fremstu røð á higartil nærum óroyndum økjum sum lívtøkni og biokunning.

Vísindaliga undirstøðukervið

Á kunningarfundinum 13. juni 2005 hjá Vinnumálaráðnum var rættiliga greitt, at tað yvirhøvur millum fundarluttakararnar ikki var undirtøka fyri leistinum, sum Granskaraparkin sbrt. tilmælinum skal skipast eftir. Vísindaumhvørvið í Føroyum er als ikki tikið upp á ráð í arbeiðnum. Aðrastaðni eru universitetini og granskarar teirra týðandi partar av undirstøðukervinum fyri granskaraparkum.

Tað má ásannast, at tørvur er á at byggja upp eitt vísindaligt undirstøðukervi fyri føroysku Granskaraparkini á verandi granskarastovnum, og tað er óheppið at stovnseta ein føroyskan stovn aftrat at fáast við gransking, um so er at tað ikki í útgangsstøðinum er ein skilagóð langsiktað ætlan fyri fakligum samstarvi. Ein trupuleiki í Føroyum er júst, at vísindaliga umhvørvið er tægað sundur í nógvar og smáar stovnar, og eitt mál átti at verið at menna teir, sum longu eru, heldur enn at stovnseta fleiri.

Tíðarfaktorurin fyri manna ílegum

Eitt av argumentunum fyri at fremja ætlanina um Granskaraparkina eftir leistinum í frágreiðingini er, at nú má handlast skjótt, tí annars verða vit afturútsigld av umheiminum. Ført verður fram, at vit mugu byrgja upp fyri, at heimurin verður líkasælur við føroyska manna íløgutilfeingi.

Um føroyska manna íløgutilfeingi skal brúkast eftir eini slíkari skrá, má samstundis ásannast, at tað í nógvar ár verða mest útlendskir aktørar innan hetta fakøki á Granskaraparkini, tí føroyska vísindaumhvørvið er ikki lagað til hetta. Tað er møguligt, at virksemi viðvíkjandi mannaílegum má fremjast eftir hesum leisti út frá einum handilsligum sjónarhorni. Tað tykist verða politiska hugsanin.

Aðrir tættir og rekruttering

Aðrir tættir í ætlanini um Granskaraparkina áttu ikki at havt sama skund sum føroyska manna íløgutilfeingi, og teir eiga at verða kjølfestir í menning av føroyska granskingarumhvørvinum, ið frammanundan er til. Tað eigur at verða gjørd ein miðvís ætlan fyri, hvussu rekruttering av m.a. vísindafólki fæst til Granskaraparkina.

Slík ætlan eigur at verða framd í samráði og samstarvi við Fróðskaparsetrið og vinnuna. Ein høvuðsuppgáva hjá einumhvørjum universiteti er at virka við til førleikamenning í samfelagnum. Lívtøkni er eitt øki, ið Náttúruvísindadeildin á Fróðskaparsetrinum hevur við í sínum raðfestingum, og tað hevur í fleiri ár fyriligið uppskot til bachelor útbúgving júst innan hetta fakøkið. Uppskotið er áður tikið við í einum álit til landstýrismannin í mentamálum (“Álit um útbúgvingar innan fiskivinnuna” frá juni 2001, undir yvirskriftini “Verkætlanir og støðið undir teimum”).

Undirvísing og rekruttering

Tað verður sagt í frágreiðingini, at Granskaraparkin ikki skal viðvirka til “vanliga” undirvísing, og her er ivaleyst hugsað um undirvísing á m.a. bachelorútbúgvingum. Hetta er eftir okkara tykki skeivt. Tað er umráðandi at motivera ungar føroyingar til at útbúgva seg innan fakøkini í Granskaraparkini, og at skipa fyri hægri útbúgving av føroyingum á øllum akademiskum stigum á Fróðskaparsetrinum. Við at lata ung fólk

taka bachelorútbúgving í fakøkjum innan Granskaraparkina verður skaptur gróðrarbotnur fyri at fremja rekrutteringina av bæði master- og PhD-studentum til Granskaraparkina. Hesi verða síðan partur av granskaraliðnum, ið skal virka í Granskaraparkini. Tað er somuleiðis umráðandi fyri rekrutteringina og motivatiónum fyri at útbúgva seg innan fakøkini í parkini, at vísindafólk á Granskaraparkini luttaka í undirvísingini á øllum akademiskum stigum – eisini “vanligu” undirvísingini – og at ein partur av starvstovuundirvísingini kann fara fram í Granskaraparkini. Slík undirvísing eigur at fara fram uttan leigugjald til Granskaraparkina.

Granskingarprofessorar

Frágreiðingin mælir til at seta triggjar granskingarprofessorar innan trý øki: “Human genetik”, “Ídnaðarlig lívtøkni” og “Djóra genetik”. Professorarnir skulu vera í heimsklassa og sum skilst koma úr útlondum. Teir skulu verða settir við Fróðskaparsetrið (s.25), men áherðsla verður lögð á, at professorarnir ikki skulu verða í vísindaumhvørvinum, sum frammanundan er á Fróðskaparsetrinum. Tvs at frágreiðingin beinleiðis *mælir frá*, at professorarnir stimbra og menna verandi universitetsumhvørvið. Professorarnir skulu einans vera í Granskaraparkini og “skulu fáast við gransking og ikki vanliga undirvísing”. Teir skulu “vera við til at útbúgva fyrsta ættarliðið av føroyskum granskarum á PhD og post.doc. støði” (s. 24).

Hetta er ein sera margháttlig starvssetan. Um professorarnir skulu verða settir í starv á Fróðskaparsetrinum, eiga teir eisini at luttaka í virkseimi, sum er á Fróðskaparsetrinum. Teir eiga at verða við til at eggja ungu studentunum til at útbúgva seg innan fakøkini í Granskaraparkini. Hetta er umráðandi fyri rekrutteringina í longdini.

Fígging

Íløgan í bygging av Granskaraparkini er mett til 70 mió kr í trimum byggistigum, íalt 3000m². Harafturat verður roknað við tørvi á 7 mió kr til projektering og 13 mió íalt fyrstu 4 árin, tvs íalt 90 mió kr fyrstu 4 árin. Hetta er stórsligið í føroyskum samanhangi, og tað er vinnuáráðharranum rós uppiborið, at hann er sinnaður at seta slíka byggjætlan í verk. Eftir 4 árum verður í frágreiðingini mett, at virkseimið kann fíggjast og hvíla í sær sjálvum við leigumálum frá verkætlanum og møguliga øðrum virkseimi, ið “hóskar saman við virkseminum annars” (s. 23). Ílt er at meta um, hvørt tað ber til at røkka hesum málsetningi so skjótt. Áherðsla er lögð á, at raksturinn skal verða á handilsligum grundarlagi.

Hvør av teimum trimum granskingarprofessorunum skal sbrt. frágreiðingini hava 1.5-2.0 mió kr í løn og 5 mió kr at granska fyri í 5 ár. Sbrt. frágreiðingini skulu teir setast í eitt 5-ára skeið, tí eftir hesi 5 árin verður mett, at føroyingar eru mentir at koma í teirra stað. Tað framgongur ikki, hvørt sama serliga lønarlagið framvegis skal verða galdandi út um tey 5 árin.

Løn og rakstur til tey trý granskingarprofessoratini eru tó ikki íroknað fíggjarætlanini fyri Granskaraparkina, hóast tað eru hesir, ið ætlandi skulu geva Granskaraparkini ein “kick-start”. Hvussu skulu granskingarprofessoratini fíggjast? Í føroyskum høpi eru tær umleið 20 mió krónurnar ein munandi upphædd – tað er t.d. meir enn núverandi fíggjarlógargjálttanin til alt Fróðskaparsetrið.

Markamót millum Granskaraparkina og annað fakligt virksemi

Í frágreiðingini verður dentur lagdur á, at Granskaraparkin liggur “nærhendis universiteti ella sjúkrahúsi, tvs. á staði har fakligur førleiki, vitan og gransking frammanundan er til staðar” (s. 8 og s. 25). Á s. 8 verður ásannað, at aðrastaðni verður dentur “lagdur á tey innsatsøki, sum sampakkaðu við tørvin og potentialið hjá granskingarstovnunum og fyrítøkunum”, tí “hesi høvdu bestu vakstrarmøguleikarnar”. Hetta samsvarar ikki við leistin, ið frágreiðingin leggur fyri Granskaraparkina.

Í Føroyum er ein eyðsýndur trupuleiki, at hetta fakliga undirstøðukervið ikki er til. Tað er ikki bygt upp enn. Neyðugu innsatsøkini áttu at verði bygd upp á verandi granskingarstovnum, áðrenn Granskaraparkin varð stovnssett, soleiðis at markamótið millum Granskaraparkina og føroyska vísindaumhvørvið annars gjørdist best møguligt og burðardygt. Ásannast má, at ætlanin í frágreiðingini tekur hetta í øvugtari raðfylgju.

Um ætlanin um Granskaraparkina kortini verður framd eftir leistinum í frágreiðingini, so eigur at verða lögð ein ætlan fyri, hvussu virkseimið í Granskaraparkini best gagnar gransking og hægri útbúgving í Føroyum, m.a. við atlit til rekruttering av fólki til sjálva Granskaraparkina.